

Het (bijzonder) nabestaandenpensioen

59 De Wet Verevening Pensioenaanspraken bij Scheiding, regelt de verdeling van pensioenaanspraken bij echtscheiding. In het verlengde hiervan regelt art. 8a Pensioen- en Spaarfondsenwet de aanspraken op het (bijzonder) nabestaandenpensioen.

In de regel wordt deze wetgeving in het echtscheidingsconvenant van toepassing verklaard. De toekomstvoorzieningen voor de ex-partners zijn hiermee veiliggesteld. Met de invoering van het nabestaandenpensioen op risicobasis is het fundament onder deze wetgeving weggeslagen.

Ontwikkelingen in pensioenregelingen

In de afgelopen jaren zijn bij een groot aantal pensioenregelingen wijzigingen doorgevoerd. De consequenties hiervan dringen nauwelijks door tot de betrokkenen. Deze wijzigingen betreffen zowel het ouderdompensioen als het nabestaandenpensioen. Op de consequenties voor het nabestaandenpensioen wil ik met name ingaan. Om een en ander te verduidelijken, ontkomen we niet aan een uitstapje naar het ouderdompensioen.

Pensioenregelingen zijn te verdelen in 'defined benefit' en 'defined contribution' regelingen.

Een defined benefit regeling garandeert de deelnemer een bepaald bedrag per maand op het moment dat deze met pensioen gaat. De individuele deelnemer kan de wijze waarop zijn pensioenspaarpot zich ontwikkelt (rendeert), niet beïnvloeden.

Onder defined benefit regelingen vallen de salarisdiensttijdregelingen zoals de traditionele eindloon- en middelloonregelingen.

Bij een defined contribution regeling heeft de individuele deelnemer een eigen (pensioen) spaarpot. De uiteindelijke pensioenuitkering is afhankelijk van hetgeen op de pensioeningangsdatum in de spaarpot zit. In tegenstelling tot de defined benefit regelingen heeft de deelnemer wel invloed op de wijze waarop zijn pensioenspaarpot zich ontwikkelt (rendeert). Hij kan zelf bepalen in welke fondsen belegd wordt.

De beschikbare premieregelingen zijn hiervan een voorbeeld.

Veranderingen in het (bijzonder) nabestaandenpensioen

Bij salarisdiensttijdregelingen werd tot voor kort het nabestaandenpensioen opgebouwd. Net als voor het ouderdompensioen werd er als het ware een spaarpot gecreëerd. Het zo opgebouwde nabestaandenpensioen vertegenwoordigt daarbij een zekere waarde. Bij ontslag (deelname aan de pensioenregeling eindigt) houdt men een aanspraak op het nabestaanden-

denpensioen. Art. 8a van de Pensioen- en spaarfondsenwet (hierna PSW) zoekt voor de bepaling van de waarde van het bijzonder nabestaandenpensioen in geval van echtscheiding aansluiting bij de behandeling van pensioenrechten bij ontslag.

Bij beschikbare premieregelingen is het altijd al gebruikelijk geweest om het nabestaandenpensioen op risicobasis te verzekeren.

Art. 8a PSW lid 1 luidt als volgt:

'Indien het huwelijk van een deelnemer eindigt door echtscheiding of ontbinding na scheiding van tafel en bed, verkrijgt zijn gewezen echtgenoot een zodanige premievrije aanspraak op weduwen- of weduwnaarspensioen, als de deelnemer ten behoeve van die gewezen echtgenoot zou hebben verkregen, indien het tijdstip van de echtscheiding of van de ontbinding van het huwelijk zijn deelneming zou zijn geëindigd anders dan door overlijden of het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd.'

Keuzerecht nabestaandenpensioen

In 2002 is het keuzerecht nabestaandenpensioen ingevoerd. Volgens art. 2b PSW heeft iedere deelnemer het recht om het opgebouwde nabestaandenpensioen om te ruilen tegen een hoger of eerder ingaand ouderdompensioen. Omdat dit keuzerecht is opgenomen in de PSW, heeft iedere individuele deelnemer recht op een nabestaandenpensioen. Zowel de deelnemer met een partner, alsook de alleenstaande.

De achtergrond voor dit keuzerecht is niet de wens tot flexibilisering, maar de gelijke beloning van deelnemers met en zonder partner.

Tijdens de kamerbehandeling van de Algemene wet gelijke behandeling (hierna AWGB), is gesteld dat alleenstaanden in pensioenregelingen gecompenseerd moeten worden voor hun gemis aan nabestaandenpensioen. Het wettelijk keuzerecht vloeit daar rechtstreeks uit voort.

Veel pensioenfondsen hebben geruime tijd voordat het wettelijk keuzerecht in werking zou treden hun pensioenregeling aangepast en in overeenstemming met het toekomstige keuzerecht gebracht. Dit wettelijk keuzerecht is inmiddels een feit.

Niet alle pensioenfondsen wensten de gevolgen van invoering van de AWGB als zodanig te interpreteren. Deze tegenstanders waren van mening dat er sprake moest kunnen zijn van een nabestaandenpensioen zonder dat alleenstaanden hiervoor compensatie zouden moeten

krijgen. Hiermee was het nabestaandenpensioen op risicobasis geboren.

Het nabestaandenpensioen op risicobasis kent geen fondsvorming. Bij ontslag is er geen aanspraak op het nabestaandenpensioen. Dit heeft als consequentie dat er ook bij echtscheiding geen aanspraak meer is op het (bijzonder) nabestaandenpensioen. Op het moment dat de echtscheiding (juridisch) een feit is, is men immers geen partner meer van elkander. De risicodekking wordt daarmee dus beëindigd.

Omdat art. 2b PSW zodanig gewijzigd is dat het nabestaandenpensioen op risicobasis buiten het keuzerecht kan vallen, hebben pensioenfondsen de solidariteit tussen mensen met en zonder partner kunnen afdwingen, zonder dat enige compensatie noodzakelijk was.

Het nabestaandenpensioen op risicobasis heeft daarnaast als bijkomend voordeel dat het veel goedkoper is dan het nabestaandenpensioen op opbouwbasis.

Veel werkgevers zijn daarom gecharmeerd van deze verzekeringsvorm. Begin 2004 viel meer dan 40% van de deelnemers in een pensioenregeling onder een regeling waarbij het nabestaandenpensioen op risicobasis verzekerd was. De verwachting is dat dit in de toekomst alleen maar zal toenemen.

Geen fondsvorming

Consequenties van het nabestaandenpensioen op risicobasis voor uw adviespraktijk

Gedurende de deelname van een werknemer aan een pensioenregeling, waarbij het nabestaandenpensioen op risicobasis is verzekerd, merkt deze daar weinig van. Bij overlijden is de hoogte van het nabestaandenpensioen gelijk aan dat op opbouwbasis. Op het moment dat het dienstverband beëindigd wordt, is dit anders. Een nabestaandenpensioen op opbouwbasis behoudt zijn waarde. Een nabestaandenpensioen dat op risicobasis is verzekerd, vervalt op het moment van ontslag.

De parallel die eerder is getrokken tussen pensioenaanspraken bij ontslag en in geval van echtscheiding, is ook hier van toepassing. Op het moment dat de partners formeel juridisch gescheiden zijn, ontstaat in het geval van een nabestaandenpensioen op opbouwbasis een premievrije aanspraak op nabestaandenpensioen, zoals die ook zou hebben bestaan indien het dienstverband zou zijn geëindigd, anders dan door overlijden of het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd (art. 8a lid 1 PSW). Op deze wijze wordt het bijzonder nabestaandenpensioen vastgesteld.

Indien het nabestaandenpensioen op risicobasis is verzekerd, is er in het geheel geen premievrije aanspraak. De risicodekking in geval van over-

lijden van de deelnemer vervalt geheel. Hiervoor hebben we immers gezien dat de solidariteit tussen deelnemers met en zonder partner op deze wijze kostenneutraal (dus zonder (financiële) compensatie) voor de deelnemers door de pensioenfondsen gerealiseerd is. Er is niet aan fondsvorming gedaan.

De pensioengerechtigde ontvangt doorgaans na de echtscheiding ingeval er voor toepassing van de Wet Verevening Pensioenrechten bij Scheiding (WVPS) is gekozen een overzicht van de voorwaardelijke aanspraken op ouderdomspensioen en afhankelijk van de pensioenregeling ontvangt de ex-partner zijn of haar aanspraken op bijzonder nabestaandenpensioen. Indien er een nabestaandenpensioen op risicobasis was verzekerd, ontvangt de ex-partner dus niets.

Voorbeeld

De heer en mevrouw Z zijn sedert 15 april 1982 gehuwd in gemeenschap van goederen.

Op 1 juni 2002 wordt door de rechtbank de echtscheiding uitgesproken.

De heer Z participeert sinds 1 januari 1990 in de pensioenregeling bij zijn werkgever. Deze pensioenregeling is een traditionele eindloonregeling. Op de datum van de echtscheiding heeft hij € 25 000 aan ouderdomspensioen opgebouwd. Het nabestaandenpensioen is € 17 500 (70% van het ouderdomspensioen).

Mevrouw Z heeft recht op de helft van het voorwaardelijk ouderdomspensioen (€ 12 500) en verkrijgt het recht op het gehele bijzondere nabestaandenpensioen (€ 17 500).

De werkgever van de heer X echter, heeft in het kader van beheersing van de kosten van zijn pensioenregeling in overleg met de ondernemingsraad besloten dat het nabestaandenpensioen op risicobasis wordt verzekerd. Het ouderdomspensioen wordt op opbouwbasis toegezegd. Op de datum van de echtscheiding heeft hij € 25 000 aan ouderdomspensioen opgebouwd. Het nabestaandenpensioen op risicobasis is € 17 500 (70% van het ouderdomspensioen).

Mevrouw X heeft recht op de helft van het voorwaardelijk ouderdomspensioen (€ 12 500) recht op bijzonder nabestaandenpensioen, maar er is geen opgebouwde waarde aanwezig.

Vergaande effecten

De effecten van het nabestaandenpensioen op risicobasis gaan nog verder. Op grond van de WVPS (art. 2 lid 1) hebben echtgenoten recht op pensioenverevening, tenzij dit bij huwelijkse voorwaarden of in het echtscheidingsconvenant wordt uitgesloten.

In geval van echtscheiding verkrijgt de ex-partner een voorwaardelijk recht op de helft van het tijdens de huwelijkse periode opgebouwde ouderdomspensioen. Met de nadruk op

voorwaardelijk. Het verkrijgen van de helft van dit ouderdomspensioen is immers afhankelijk van het in leven zijn op pensioeningangsdatum van de pensioengerechtigde.

Art. 2 lid 4 WVPS stelt dat het recht op uitbetaling van het pensioen eindigt op het moment dat het recht op pensioen eindigt. Dit is het geval bij overlijden van de pensioengerechtigde ex-partner. In het geval van een nabestaandenpensioen op opbouwbasis, treedt het bijzonder nabestaandenpensioen in de plaats van het voorwaardelijk ouderdomspensioen. De ex-partner behoudt een inkomstenstroom. In het geval van een nabestaandenpensioen op risicobasis, is er geen bijzonder nabestaandenpensioen. Ook na pensioeningangsdatum heeft het overlijden van de pensioengerechtigde voor de ex-partner als gevolg dat de uitkeringen gestaakt worden.

Wanneer deelname aan de pensioenregeling eindigt door pensionering, vervalt het nabestaandenpensioen wanneer dit op risicobasis is verzekerd. Alleen het recht op ouderdomspensioen blijft bestaan. Veel pensioenregelingen kennen daarbij wel de mogelijkheid om (een deel van) het ouderdomspensioen uit te ruilen tegen een voortgezette verzekering van het nabestaandenpensioen.

Daarbij dient rekening gehouden te worden met een forse verlaging van ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Indien echtgenoten na beëindigen van deelname aan de pensioenregeling een echtscheiding overwegen, dient met deze consequenties rekening gehouden te worden.

Tegen de achtergrond van deze ontwikkelingen kan art. 1:153 BW en daarmee het pensioenverweer opnieuw actueel worden.

Art. 1:153 lid 1 luidt:

'Indien als gevolg van de verzochte echtscheiding een bestaand vooruitzicht op uitkeringen aan de andere echtgenoot na vooroverlijden van de echtgenoot die het verzoek heeft gedaan teloorgaan of in ernstige mate zou verminderen, en de andere echtgenoot deswege tegen dat verzoek verweer voert, kan deze niet worden toegewezen voordat daartomtrent een voorziening is getroffen die, gelet op de omstandigheden van het geval, ten opzichte van beide echtgenoten billijk is te achten.'

Zijn er oplossingen voor de lacune tussen het nabestaandenpensioen op opbouwbasis en op risicobasis?

In het voorgaande bent u bekend geraakt met de verschillen tussen nabestaandenpensioen op op-

bouw- en op risicobasis. Door de introductie van dit laatste, is uw adviespraktijk complexer geworden.

Bestond er voorheen door invoering van de WVPS en toepassing van art. 8a PSW een adequaat (afhankelijk van de opgebouwde pensioenrechten) vangnet voor de ex-partner van de pensioengerechtigde, door de invoering van het nabestaandenpensioen op risicobasis zijn de fundamenten daaronder weggeslagen.

Conform art. 1:153 BW, zou een voorziening getroffen moeten worden die billijk te achten is. Gezien het feit dat veel pensioenregelingen met een nabestaandenpensioen op risicobasis de mogelijkheid kennen om op pensioeningangsdatum ouderdomspensioen uit te ruilen tegen nabestaandenpensioen, zou dit de mogelijkheid kunnen scheppen tot verplichte uitruil op de datum van de echtscheiding, op een manier dat daarmee een billijke inkomensvoorziening bij overlijden wordt getroffen.

De consequentie is dat het te verevenen ouderdomspensioen fors wordt verlaagd.

Een andere optie zou kunnen zijn dat bij echtscheiding wordt overgegaan tot verplichte conversie ingeval het nabestaandenpensioen op risicobasis is verzekerd. Er ontstaat dan voor de pensioengerechtigde en diens ex-partner een zelfstandig recht. Dit lost het probleem van het wegvallen van pensioen na pensioeningangsdatum op, maar niet het probleem van overlijden daarvoor.

Conversie zou daarbij aangevuld kunnen worden met (dalende) overlijdensrisicoverzekeringen, die stoppen op de pensioeningangsdatum.

Dit zijn gedachten die onder andere bij pensioenskundigen leven. De oplossing voor deze lacune is dus niet eenvoudig. Binnen de bestaande fiscale en pensioenwetgeving is dit ook niet altijd mogelijk. Een maatschappelijke discussie over dit onderwerp lijkt nodig. De grote pensioenfondsen zoals PGGM en ABP, hebben hun pensioenregelingen omgezet. Het ouderdomspensioen wordt opgebouwd en het nabestaandenpensioen is (in ieder geval vanaf 1999) op risicobasis verzekerd. Het aantal pensioenregelingen dat een nabestaandenpensioen op risicobasis kent groeit nog steeds en het aantal mensen dat gaat scheiden ook.

Een billijke
voorziening

Taak echtscheidingsadviseur

De echtscheidingsadviseur heeft een belangrijke signalerende functie ten aanzien van deze problematiek. Afhankelijk van de persoonlijke situatie van cliënten, zullen maatwerk oplossingen gemaakt moeten worden. Dit vraagt vaak zeer

specialistische kennis. Het raadplegen van een onafhankelijke (pensioen)adviseur is daarbij aan te bevelen. Zij zijn bijvoorbeeld te vinden onder

de leden van de Nederlandse Orde van Pensioen-deskundigen (www.nopd.nl; keuze downloads).

Mr. F. van den -Barselaar mfp ffp

De eigen woning bij echtscheiding: een praktische handleiding

60 *Over de eigen woning bij echtscheiding valt veel te zeggen en dat is dan ook de afgelopen periode gebeurd: een veelheid aan artikelen, presentaties en praktijkvragen passeerde de revue. Met dit artikel beoog ik een praktische handleiding te geven voor de fiscale behandeling van de eigen woning bij scheiding. De nadruk ligt dan ook op de wijze waarop de woning in de aangiften wordt verwerkt en welke mogelijkheden bestaan om de fiscale situatie te optimaliseren.*

1. De casus

Het voorbeeld dat in dit artikel als uitgangspunt dient, gaat over Anton en Bertine, die gehuwd zijn en vanaf 1 juli 2005 duurzaam gescheiden leven. Bertine is in de woning achtergebleven. De woning maakt deel uit van de huwelijksgemeenschap. De woning heeft een WOZ-waarde van € 400 000. De bijbehorende eigenwoningschuld bedraagt € 200 000 en de rente op deze lening is 5%. Anton heeft meer inkomen dan Bertine en blijft de rente op de lening volledig betalen. De woning blijft vooralsnog onverdeeld.

2. De uitwerking voor de jaren 2005 en 2006

Anton en Bertine zijn tot het moment van duurzaam gescheiden leven (1 juli) fiscaal partner. Op 1 juli eindigt dit fiscale partnerschap door de duurzame verbreking van de samenwoning. Fiscaal is sprake van 'duurzaam gescheiden leven' indien partijen ieder een afzonderlijke huishouding voeren en deze situatie door ten minste één van hen als duurzaam wordt ervaren. Dit laatste subjectieve element van de definitie leidt ertoe, dat het fiscaal partnerschap ook kan eindigen op een later moment dan de feitelijke beëindiging van de samenwoning.

2.1. De vraag 'Inkomsten uit eigen woning'

De vraag is hoe beiden hun aangiften inkomstenbelasting dienen in te vullen.

Bij het bepalen van de inkomsten uit de eigen woning voor Anton en Bertine vormt de eigendomsverhouding het uitgangspunt. Nu de wo-

ning onderdeel uitmaakt van een huwelijksgemeenschap is ieder voor de (onverdeelde) helft gerechtigd tot de woning. Dit leidt tot de volgende inkomsten uit eigen woning.

Om fiscaal te kunnen spreken van een 'eigen woning' moet, grofweg, sprake zijn van eigendom en daarnaast moet de woning als hoofdverblijf voor de belastingplichtige dienen (art. 3.111 lid 1 Wet IB 2001). Bertine is in de woning achtergebleven en voor haar deel van de woning voldoet zij het gehele jaar aan de criteria die gesteld worden voor de eigen woning. Anton voldoet slechts tot 1 juli aan de eisen die gesteld worden aan een eigen woning in fiscale zin omdat zijn deel wel zijn eigendom is, maar niet tot hoofdverblijf dient. De wetgever heeft echter een tegemoetkoming (art. 3.111 lid 4 Wet IB 2001) in de wet opgenomen waardoor Anton de woning het hele jaar als eigen woning kan kwalificeren. Deze tegemoetkoming geldt maximaal voor een periode van 2 jaren gerekend vanaf het moment waarop Anton de woning heeft verlaten. Voor Bertine is de woning dus op grond van de hoofdregel het gehele jaar als eigen woning aan te merken, terwijl Anton tot 1 juli eveneens op grond van de hoofdregel een eigen woning heeft. Vanaf 1 juli mag Anton op grond van de tegemoetkoming de woning als eigen woning aanmerken.

Als de inkomsten uit eigen woning van Anton en Bertine eenmaal zijn vastgesteld, dan kan vervolgens in de aangifte over dit jaar worden geschoven met deze inkomsten. Inkomsten uit de eigen woning worden fiscaal namelijk aangemerkt als zogenaamde gemeenschappelijke inkomensbestanddelen. Gemeenschappelijke inkomensbestanddelen kunnen tussen fiscale partners vrij worden toegerekend op een manier waarop hen dit goeddunkt. Door de duurzame verbreking van de samenwoning in juli zijn Bertine en Anton slechts de eerste helft van het jaar fiscaal partner, waardoor volledig vrije toerekening buiten bereik lijkt. Ook hier heeft de wetgever echter een tegemoetkoming willen